

Türk Dünyası Təşkilatı (TDT) çərçivəsində üzv dövlətlərin ildən-ilə nümayiş etdirdikləri sıx həmrəylik münasibətləri rəsmi Bakının maraqlarına cavab verən prosesdir. Azərbaycan qardaş türk dövlətləri arasında tək-cə siyasi deyil, həm də iqtisadi sferada birliyin, kooperasiyanın intensivləşməsinə özünün xarici siyasət prioritetlərindən biri elan edib.

Təsadüfi deyildir ki, Prezident İlham Əliyev TDT-yə dövlətimiz üçün ən vacib beynəlxalq təşkilat və Azərbaycanın təmsil olunduğu ailə statusunda xüsusi önəm verir: "Bu, bizim üçün əsas beynəlxalq təşkilatdır, çünki bu, bizim ailəmizdir. Bizim başqa ailəmiz yoxdur. Bizim ailəmiz türk dünyasıdır. Əgər kimsə hesab edir ki, biz başqa yerdə ailə axtarmalıyıq, deyə bilərəm ki, bizi heç yerdə gözləməyirlər və bunu artıq gizlətmirlər. Əgər əvvəlki illərdə, xüsusilə işğal dövründə bizi çaşıdırmaq üçün, yəni gözəndən pərdə asmaq üçün müəyyən vədlərlə cəlb etməyə çalışdırlarsa, indi o maskalar da yırtıldı və açıq-aydın burada ayırıcı xətlər müşahidə olunur. Biz o ayırıcı xətləri çəkməmişik, biz bu ayırıcı xətlərin əleyhinəyik".

Türk birliyinin iqtisadi əsasları

TDT kifayət qədər ciddi iqtisadi potensiala malik türk dünyası coğrafiyasının əsas təmsilçisi olan beynəlxalq təşkilatdır. Bu coğrafiya müxtəlif faydalı qazıntılar, enerji daşıyıcıları, sənaye və kənd təsərrüfatı potensialı, habelə tranzit əhəmiyyətinə malik böyük iqtisadi məkandır. 30 ilə yaxındır ki, dünyanın enerji bazarlarına karbohidrogen ehtiyatlarını ixrac edən Azərbaycan və Qazaxıstan əldə etdikləri gəlirləri daxili həyatın ən müxtəlif sahələrinə investisiya edərək rəqabətədavamlı iqtisadiyyatın qurulmasına nail olublar. Hazırda Azərbaycan, Qazaxıstan və Özbəkistan müştərək şəkildə Avropanın enerji bazarını müasir dünya iqtisadiyyatının yeni trendi olan "yaşıl enerji" ilə təmin etmək məqsədilə fərqli layihələr üzərində çalışırlar.

Orta Asiyanın qardaş dövlətləri Xəzərin dibi ilə çəkiləcək xüsusi xətlər vasitəsilə Azərbaycanın müvafiq infrastrukturundan istifadə etməklə Avropa qitəsinə ekoloji cəhətdən təmiz elektrik enerjisinin ixracını nəzərdə tuturlar. Azərbaycan artıq yaxın illərdə bu prosesə start vermək niyyətindədir. Ölkəmiz qonşu Gürcüstan və Qara dəniz vasitəsilə ilkin olaraq Rumıniya və Macarıstana "yaşıl enerji" ixrac etməyi planlaşdırır. Simvolik haldır ki, bu məqsədlə formalaşdırılmış konsorsiumda iştirak edən dövlətlərdən biri də türk dünyası formatında keçirilən tədbirlərdə aktiv iştirak edən və bu coğrafiyanı özünün tarixi-mənəvi mövcudluq məkanı hesab etməyə başlayan Macarıstandır.

TDT-ni iqtisadi cəhətdən daha da möhkəm edəcək ən aktual iqtisadi mövzu gündəmdə olan logistik

ticarət marşrutlarıdır. Türk dünyası hazırda dünyanın diqqətində olan Orta dəhliz layihəsinin mərkəzi və aparıcı bəndi rolunda çıxış edir. Dünya ticarət bazarlarındakı seysmik vəziyyət, Ukraynada davam edən müharibə səbəbindən ənənəvi logistika arxitekturasının fəaliyyətini dayandırması Orta Asiya və Cənubi Qafqazdan keçən nəqliyyat marşrutlarını aktual edir. Orta dəhliz adını almış bu qlobal nəqliyyat prosesi türk dünyası təmsilçilərinin iqtisadi müstəqilliklərini möhkəmlətmələri baxımından tarixi əhəmiyyət daşıyan transmilli layihədir. Çindən start götürən bu yol Qırğızıstan, Özbəkistan, Qazaxıstanı keçməklə Xəzər dənizi vasitəsilə Azərbaycana, buradan isə Gürcüstanla Türkiyə, yaxud Qara dənizi aşmaqla Avropaya doğru uzanır.

Azərbaycanın öz ərazi bütövlüyünü bərpa etməsinin Cənubi Qafqazda bu kimi əməkdaşlıq perspektivlərinin daha da real görüntü almasına ciddi təsiri olub. Azərbaycanla Gürcüstan birlikdə Cənubi Qafqaz nəqliyyat dəhlizini təşkil edirlər və iki qonşu dövlətin söyləri ilə bu marşrut illərdir fəaliyyət göstərir. Ancaq hazırkı dünya reallıqlarında yük daşımalarının böyük qisminin məhz Orta dəhliz vasitəsilə ötürülməsi gözlənilməyindən bölgədən keçəcək yük axınının daha şaxələnməsi və şəbəkələşmiş infrastrukturaya malik olması lazımdır. Bu baxımdan həm Gürcüstandan keçən yolun ötürücülük qabiliyyətinin artırılması, həm də alternativ yolların çəkilişi - Araz çayı boyunca bir xəttin, Zəngəzurdan keçəcək digər istiqamətin fəaliyyət göstərməsinin yalnız qlobal ticarət deyil, həm də türk dünyasının iqtisadi rifahı baxımından olduqca böyük əhəmiyyəti var.

178 milyonluq əhaliyə malik olan türk coğrafiyasının təmsilçilərinin məcmu ticarət dövriyyəsi 1,9, ÜDM-i isə 1,6 trilyon dollar təşkil edir. Bu rəqəmlər vahid iqtisadi durum altında bazarın formalaşdırılması üçün kifayət qədər ciddi göstəricilərdir. Hərçənd mövcud potensialı və perspektivi tam əks etdirmir. Türk dövlətləri zəngin təbii ehtiyatlara malikdirlər və dünya qlobal ticarət arteriyasının üzərində yerləşirlər. Bu resurslardan səmərəli istifadə rəqəmlərin bir neçə dəfə artımına səbəb ola bilər.

Vətən müharibəsindəki Zəfər - həmrəylik rəmzi

Azərbaycanın İkinci Qarabağ savaşında qazandığı tarixi qələbə və ərazi bütövlüyünü təmin etməsi TDT daxilində də ən müxtəlif sahələrdəki münasibətlərdə yeni canlanmaya səbəb oldu. Türk dövlətlərinin ictimaiyyətləri bu Zəfəri öz qələbələri kimi qəbul etdiklərindən yaranmış yeni reallıq təşki

lat daxilində müxtəlif mədəni və humanitar məzmunlu integrasiya proseslərinin daha da sürətlənməsinə yol açıb. Bizim vahid kökə istinad etməyimiz, eyni dil və mədəniyyət daşıyıcısı olmağımız baxımından bu, olduqca vacib bir təzahürdür. Bununla belə, bu sferalardakı əlaqələrin inkişafını stimullaşdıran başlıca faktor siyasi iradə və əzmin olmasıdır. Vətən müharibəsinin nəticələri TDT daxilindəki integrativ proseslərə həm də bu baxımdan olduqca güclü təkan verib.

Türk Dövlətləri Təşkilatı 2009-cu il oktyabrın 3-də Naxçıvan şəhərində imzalanan müqavilə ilə yaradılmış beynəlxalq təşkilatdır. Qurum Azərbaycan, Türkiyə, Qazaxıstan və Qırğızıstan tərəfindən təsis edilib. Daha sonra qardaş Özbəkistan da 30 aprel 2018-ci ildə quruma qatılma niyyətini bildirərək 2019-cu il sentyabrın 14-də təşkilata üzv olub. 2018-ci ilin sonlarından indiyədək Macarıstan qurum daxilində müşahidəçi dövlətdir.

Türk Dövlətləri Təşkilatının üç mərkəzi var. Bunlar İstanbul, Bakı və Astanadır. İstanbul ümumi katibliyinin, Bakı parlamentar assambleyasının, Astana isə Beynəlxalq Türk Akademiyasının mərkəzidir. Təşkilat üzvləri ən müxtəlif sahələrdə vəzifəli əməkdaşlıq edirlər və bu kooperasiya qurum daxilində fərqli profilli strukturların fəaliyyətini tənzimləyir. Bakıda Türk Dövlətləri Parlament Assambleyası (TÜRKPA) ilə yanaşı, Türk Mədəniyyət və Miras Fondunun da ofis-qərargahı yerləşir və fəaliyyət göstərir.

Ölkələrin dövlət rəhbərləri ilə də bir dəfə rəsmi, bir dəfə də qeyri-rəsmi olaraq müxtəlif şəhərlərdə toplanırlar. Bundan əlavə, üzv ölkələrin xarici işlər nazirləri də il ərzində davamlı olaraq iclaslar keçirirlər.

Dövlət başçıslarının Zirvə görüşlərindən danışıqdan türk liderlərinin Şuşada baş tutmuş qeyri-rəsmi sammitini qeyd etməmək mümkün deyil. Azərbaycan üçün xüsusi simvolik və mənəvi önəmi olan Şuşa şəhərinin erməni işğalından azad edilməsindən cəmi 4 il sonra türk dünyası liderlərinin Zirvə toplantısına evsahibliyi etməsi böyük tarixi hadisə olmaqla yanaşı, tək-cə Azərbaycanda deyil, bütün türk dövlətlərində ruh yüksəkliyi və şəxsi qələbə hissi ilə qarşılanıb. Şuşa toplantısı türk dünyası təmsilçiləri arasında siyasi, hərbi, iqtisadi və digər sferalarda daha da sıx həmrəylik baxımından tarixi əhəmiyyətə malik güclü mənəvi birlik impulsu kimi qəbul edilməlidir.

Prezident İlham Əliyevin "Azərbaycana, Qarabağa "Xoş gəlmisiniz!" deyə salamladığı Özbəkistan Prezidenti Şavkat Mirziyoyev, Qırğızıstan Prezidenti Sadır

Japarov, Qazaxıstan Prezidenti Kasım-Jomart Tokayev, Macarıstanın Baş naziri Viktor Orban, Türkiyənin vitse-prezidenti Cevdet Yılmaz, Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətinin Prezidenti Ersin Tatar və Türk Dövlətləri Təşkilatının Baş katibi Kubançıbek Ömürəliyev iştirak etdikləri Zirvə görüşündə verdikləri bəyanat Şuşa şəhərinin yalnız Azərbaycan deyil, bütün türk dünyası üçün önəmini aydın şəkildə ifadə edir: "Türk dövlətlərinin rəhbərlərinin azad edilmiş torpaqlara səfərləri qardaşlıq həmrəyliyinə təzahürdür".

Müttəfiqlik və tərəfdaşlıq

Azərbaycan qardaş dövlətlərin təmsil olunduqları Türk Dövlətləri Təşkilatı ilə əlaqələrə strateji önəm verir. Azərbaycanın Xarici İşlər Nazirliyinin saytında yerləşdirilmiş təşkilatla əməkdaşlıq və münasibətlərə dair materialda qeyd olunur ki, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan Respublikası TDT-nin nüfuzunun artırılması və bu çərçivədə ciddi nailiyyətlərin əldə olunması istiqamətində mütəmadi olaraq yeni təklif və təşəbbüslərlə çıxış edir və bununla da təşkilatın funksionallığının gücləndirilməsi işinə öz müstəsna töhfəsini verir.

Azərbaycan Respublikasının TDT-yə üzv və müşahidəçi dövlətlərin əksəriyyəti ilə strateji müttəfiqlik və ya strateji tərəfdaşlıq münasibətlərinə malik olması təşkilat çərçivəsində həmin ölkələrlə siyasi, milli təhlükəsizlik, mülki müdafiə, iqtisadi-ticarət, enerji, nəqliyyat-logistika, kənd təsərrüfatı, mədəniyyət, urbanizasiya, din, humanitar, səhiyyə, təhsil, gənclər və idman, turizm, informasiya texnologiyaları, kosmik tədqiqatlar, media, hüquq, ədliyyə və məhkəmə daxil olmaqla, bir çox sahələrdə çoxtərəfli əməkdaşlığa zəmin yaradır.

Azərbaycan TDT çərçivəsindəki əməkdaşlığı beynəlxalq platformalarda da davam etdirir və bu xüsusda təşkilatın üzv ölkələrin milli maraqları ilə bağlı həssas məsələlərə dair vahid mövqedən çıxış etmə təcrübəsini yüksək qiymətləndirir.

Türk Dövlətləri Təşkilatının fəaliyyətinin əsas məqsədi türk dövlətləri arasında hərtərəfli əməkdaşlığa yardım etməkdir. Bu baxımdan rəsmi Bakı təşkilatla əməkdaşlığını qurumun əsasının qoyulduğu Naxçıvan şəhərində imzalanmış sazişlə müəyyən edilmiş məqsəd və vəzifələrə müvafiq şəkildə qurur: qarşılıqlı etimadın möhkəmləndirilməsi, regionda və dünyada sülhün bərqərar edilməsi, xarici siyasət məsələlərinə ortaq yanaşmanın təşviq edilməsi, beynəlxalq terrorizm, separatçılıq, ekstremizm və transmilli cinayətkarlı

ğa qarşı mübarizənin əlaqələndirilməsi, regional və ikitərəfli əməkdaşlığın gücləndirilməsi, ticarət əlaqələri və investisiyalar üçün əlverişli şəraitin yaradılması, hərtərəfli və balanslaşdırılmış iqtisadi yüksəlişə, sosial və mədəni inkişafa səy göstərilməsi, elm, texnologiyalar, təhsil və mədəniyyət sahəsində qarşılıqlı əlaqələrin genişləndirilməsi və s.

Bu günlərdə Bakıda Türk Dövləti Təşkilatının ailə məsələləri və sosial siyasət sahəsinə məsul nazir və qurum rəhbərlərinin ikinci iclası çərçivəsində "Güclü ailələr, güclü toplumlar: TDT ölkələrində ailəni dəstəkləyici siyasətlər" mövzusunda yan tədbir keçirilib. Burada ailə dəyərlərinin vacibliyi xüsusi qeyd olunub. Çıxış edənlər türk dünyasının ortaq dəyərlərindən olan ailənin yalnız toplumların təməli deyil, eyni zamanda millətlərin gələcəyi olduğunu vurğulayıblar. Ailə hər bir fərdin mənəvi dəyəri, mənsub olduğu cəmiyyətlə bağlarını gücləndirən əsas sütundur. Türkiyənin ailə və sosial xidmətlər naziri Mahinur Özdemir Göktaş bildirib ki, qardaş Azərbaycan torpağında təşkil olunan və artıq ikinci dəfə keçirilən bu mühüm iclasda müzakirə ediləcək məsələlər ortaq problemlərimizin həllində bizlər üçün bir istiqamət olacaq. Biz türk dünyasında ailəni sadəcə sosial institut kimi deyil, milli kimliyimizin təməli, sabitliyinin, təhlükəsizliyin amili kimi qiymətləndirməliyik. Tədbirdə gənclərin problemlərinə də xüsusi toxunulub və bildirilib ki, türk dünyasında gənclərin və ailələrin problemlərinin həlli ilə bağlı müxtəlif istiqamətli proqram və layihələr həyata keçiriləcək.

Türk dünyasında 170 milyondan çox əhali yaşayır. Onların 40 faizini gənclər təşkil edir. TDT-də ailə siyasətinin planlaşdırılması üçün ortaq strategiyaların həyata keçirilməsi daha geniş aspektlərdə davam etdiriləcək.

Göründüyü kimi, TDT türk dünyasını birləşdirən, qardaş türk dövlətləri arasındakı münasibətlərin daha effektiv və işlək olmasını təmin edən beynəlxalq təşkilat olmaqla yanaşı, həm də bizim ümumi tarixi kökdən gələn mənəvi bağlılığımıza müasir dünyanın çağırışları nöqtəyi-nəzərdən bir impuls verən, böyük coğrafiyanı əhatə edən institutdur. TDT ölkələrimizin həm ikitərəfli, həm təşkilatdaxili əməkdaşlığını intensivləşdirməklə yanaşı, qardaş türk dövlətlərinin beynəlxalq arenada da vahid mövqedən çıxış etmələrinə təsir göstərən ən çəkici faktordur. Müasir qeyri-sabit dünyada bu birliyə hər birimizin ciddi ehtiyacı var.

*İradə ƏLİYEVƏ,
"Azərbaycan"*